

Вивчаємо роман "Диво" Павла Загребельного

Оксана Єременко,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури

Інституту філології

Сумського державного педагогічного
університету ім. А.С.Макаренка

Автор статті розробила різноманітні тести, цікаві завдання і запитання для самоперевірки і контролю, що допоможуть учителю організувати дослідницьку роботу над текстом нововведеного до шкільної програми з української літератури роману "Диво" П. Загребельного.

Ключові слова: домисел, вимисел, історія, сучасність, проблематика, персонаж.

Мета: поглибити й узагальнити знання учнів про роман "Диво" П. Загребельного; розвивати вміння і навички аналізувати літературний твір, зіставляти історичний фактаж із художньо реконструйованими подіями в романі; виховувати любов і повагу до минулого та історико-культурних надбань рідного народу.

Обладнання: портрет П.Загребельного, виставка історичних романів прозаїка, ілюстративні зображення Ярослава Мудрого, Софії Київської, книги:

1. Софія Київська. Державний архітектурно-історичний довідник / [автор статті та упор. Г.Логвин]. — К.: Мистецтво, 1971.

2. Толочко П. Ярослав Мудрий / П.Толочко. — К.: Альтернатива, 2002. — 271 с.

Епіграф: "Людина без пам'яті — перекотиполе на бурхливих вітрах часу, ледь помітна пир'їнка на протях історії. Що глибша людина, то глибша її пам'ять".

П.Загребельний

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань

— Який роман називаємо історичним? Які його визначальні риси?

— Як ви розумієте епіграф до уроку?

II. Оголошення теми та завдань уроку

III. Вивчення нового матеріалу

"Коло вражень"

1. Удома ви прочитали роман П.Загребельного "Диво". Розкажіть про свої враження від прочитаного (Використовується метод "Мікрофон").

2. Визначте тему й ідею роману (показ суперечностей суспільного й культурного життя Київської Русі XI ст., долі митця і значення мистецтва в житті народу, його незнищенності, безсмертя).

3. Які проблеми порушує у романі автор? (Народ і князь; народ і мистецтво; князь і митець; любов і зрада; проблема влади, честі і гідності; людська вартість і тлінність; проблема вибору; язичництво і християнство).

"Випереджувальне завдання"

1. Підготувати коротку біографічну довідку про князя Ярослава Мудрого (див.: Єременко О. Диво від Павла Загребельного: на шляху пізнання особистості в історії й історії в особистості. Урок перший // Українська література в загальноосвітній школі. — 2010. — №4. — С.25—30).

2. Здійснити заочну екскурсію до Софії Київської (з показом ілюстрацій).

3. Знайти в тексті роману описи Софії Київської.

"...Може, будовано цей собор у сльозах. Проклятих і крові, може. З урочистим співом і радістю, — хоч

як було, піднявся він у тій землі, яка не знала кам'яних споруд, у землі, яку називали землею багатьох городів, та були то городи дерев'яні, горіли вони так часто, що не встигала потемніти ще й стружка на нових будівлях; і от над цими дерев'яними городами, над звичною нетривалістю й тимчасовістю вознеслося рожеве кам'яне диво: небаченої величі й краси храм, який за розмірами не поступався не лише константинопольській Софії, а за своїм зовнішнім і внутрішнім убранством, за своєю пишністю і барвистістю не мав рівних у цілому світі".

"Цілий Київ умістився в просторій церкві, зібрався тут — і ніхто не знав, що десь під цяцькованою підлогою лежить той, хто поставив цей собор, народивши його в своїй уяві, хто дав соборові оті дивні барви, ті велетенські мозаїчні постаті, оту невпинність руху, гру світла, немеркнуче сяяння".

Конкурс лексикознавців

1. Яка семантика кореня слова "диво"? (Світити; те, що вражає: чудо, незвичайне, краса). Як співвідноситься значення слова і назва роману П. Загребельного?

2. Поясніть значення термінів "домисел" і "вимисел". (Домисел дозволяє митцям полемізувати з "не до кінця історичними джерелами", з так званою "непродокументованою історією", дотримуючись при цьому принципу: "Письменник — не вчений"; вимисел — стовідсоткове придумування).

3. Яке семантичне значення лексем: мозаїка, смальта, фреска?

Мозаїка — зображення на стіні чи підлозі, складене з різнобарвних камінчиків (смальти), скла, дерева, заліза, емалі. Ґрунт для мозаїки готувався дуже ретельно. Мур укривали трьома шарами штукатурки, і на верхньому з них художник малював кольоровими водяними фарбами той чи інший образ або орнамент. Потім підбирали потрібну смальту, і вапняні проміжки зливалися з кольором мозаїки (у київській мозаїці 18 основних кольорів зі 143 відтінками та 25 золотих і срібних відтінків). З первісних 640 м² мозаїки нині залишилося 260 м².

Шедевром мистецтва мозаїки вважається образ Оранти — Святої Діви Марії, руки якої підняті в молитві. Мозаїка має 6 метрів у вишину. Унікальність зображення полягає в тому, що воно викладене на внутрішній поверхні куполу собору, і з різних точок Оранта виглядає зображеною в різних позах — стоячи, схилившись у молитві чи на колінах.

Смальта — виготовлялася зі скла, забарвленого в різні кольори з додаванням солей і окислів металів (розміри кубиків смальти у середньому близько 1 см³; у наборі облич зустрічаються дрібні кубики — приблизно 0,25 см³).

Фреска — розпис мінеральною фарбою по воло-
гому тиньку (свіжонакладеній штукатурці).

Під час чергової реставрації у ХХ ст. вчені виявили, що велика частина фресок XI ст. збереглася під шаром тиньку та олійних фарб, і, де це можливо, старі фрески були відкриті. У Софії Київській, напроти головного вівтаря, було зображено сімейний портрет засновника собору князя Ярослава Мудрого. У центрі величезної композиції — зображення Христа з постатями княгині Ольги та князя Володимира. З обох боків до них підходять Ярослав, його дружина Ірина, їхні сини та дочки. Очолював процесію Ярослав, який тримав у руках модель Собору. Тут Ярослав — будівничий міста і засновник храму, продовжувач справ своєї прабабки Ольги та батька Володимира, які багато зробили для зміцнення Київської Русі, установлення рівноправних відносин з Візантією та іншими країнами.

4. Чим різняться архаїзми й історизми?

(Архаїзми — слова, що вийшли з широкого вжитку й перейшли до пасивної лексики національної мови. Наприклад: перст — палець, уста — губи, вої — воїни. Історизмами називаються слова, застарілі через те, що вийшли з ужитку ті предмети, які вони позначали. Наприклад: опанча, шеляг, яничар, челядь, мушкет).

5. Наведіть зразки історизмів та архаїзмів із роману "Диво".

6. Що означають терміни "антропоніми" і "топоніми"?

7. Поясніть лексичне значення власних імен і прізвищ: Сивоок, Родим, Величка, Лучук, Ярослав, Ситник, Отава, Гордій, Борис, Бузина.

8. Як тлумачить автор семантику топонімів Радогость, Ярославль?

9. Що означають лексеми "ошую" і "одесную"?

(Ліворуч, праворуч).

10. Хто такий ієрей? (Священик).

11. Як називали старовинний верхній одяг, схожий на плащ? (Корзно).

"Впізній персонажа"

1. "Батько так назвав. Ми в лісі живемо, самі. Нікого довкола. Як народилася, то була для нього забавкою" (Забава).

2. "Однорука я. Ліву руку тільки маю. Ведмідь же малою покалічив" (Забава/Шуйця).

3. "Князь помер без причастя, без сповіді, найгірше ж — не повідомивши останню волю, не визначивши спадкоємця влади" (князь Володимир).

4. Хто з героїв роману приймає "трохи наївне, але чесне рішення": "...створити власний фронт проти фашизму"? (Гордій Отава).

5. Про кого йдеться: "...і народився в Києві, і батьки, і діди — всі з Києва, ще, мабуть, від князів. Росли, як отава"? (про Бориса Отаву).

6. Кого з героїнь названо "жінкою, якій хочеться рабства"? (Таю Зикову).

7. Хто з персонажів роману переконаний: "Ніхто за тебе не дозбирає і не докінчить, не довершить"? (Борис).

8. Хто з героїв починає розуміти, що в ньому зродилося "щось ніби рослинне, мов рослини — квітками і листям, він тепер жив і промовляв до людей тільки барвами, і все для нього вкладалося в мову барв... він хотів би упіймати в барві, показати людям усе на світі: дівочий спів, пташиний політ, блимання зірок з чистого неба і сонце, сонце"? (Сивоок).

9. Чіє це слова: "Належу до жінок, яких не вибирають, а які вибирають самі"? (Таї).

10. У мовленні якого персонажа зустрічається слово-паразит "даруйте" ("Плат — даруйте — форма")? (Бузини).

Знайти рядки, що стосуються образу Сивоока:

А) "Стояти за своє рідне хочу. Віру взяли в ромеїв, а мова їхня нам ні до чого. Слов'янська має бути" (Лука Жидята).

Б) "Я — сопілка в руках мого народу, і тільки йому підвладні пісні, що пролунають, народившись у мені" (Сивоок).

В) "А князь наш дурний не тому, що дурний сам, а тому, що такими дурнями, як ти обставився" (Блазень Бурмака).

Г) "На сміх одержав ім'я скальда, про співучість якого розповідано в північних краях легенди" (Ульв).

Д) "...за веселою зовнішністю чоловіка-красеня — похмура і мстива душа" (Коснятин).

Виконати тести.

1. Під час роботи над яким романом виник задум написати "Диво"?

А) "Первоміст" Б) "З погляду вічності"

В) "День для прийдешнього"

2. Кому належать слова, взяті епіграфом до роману "Диво"?

А) П. Пікассо Б) Б. Брехту

В) Літописцю Нестору

3. Про кого автор пише: "...стала твердою і мудрою за ці роки. А може, й тоді була такою? Коли не хотіла міняти своєї волі, коли рвалася до нього водночас, коли пускала й не пускала до себе"?

А) Княгиню Ірину Б) Шуйцю

В) Іссу

4. Кого й чому було названо: "...професор, що пісок краде"?

А) Бориса Отава Б) Адальберта Шнурре

В) Гордія Отаву

5. Про кого у тексті сказано: "Дивовижне поєднання: енергійність вислову з боягузливістю думок"?

А) Бузину Б) Какору

В) Ситника

6. Кому належать слова: "Треба бути впертим в усякому ділі — і в зненависті, і в любові, і навіть у дріб'язку"? Чи справедливі вони, на вашу думку?

А) Князю Ярославу Б) Сивооку

В) Борису Отаві

7. Який художній засіб використано у фразі: "...червона чорнота і чорна червоність"?

А) оксюморон Б) алітерація

В) колористика

8. Про кого з персонажів автор зазначає: "німичний і зболений", "зачатий у зненависті", "народжений на каліцтво"?

А) Князь Володимир

Б) Ситник

В) Князь Ярослав

9. Кого описують подані рядки: "Був велетенським чоловіком із сивим волоссям, в одязі зі шкури дикого тура. Він місив глину, клав на круг і виготовляв різні вироби. Найбільше — богів. Потім фарбував і обпалював на вогні. Він був мовчазний"?

А) Сивоока

Б) Родима

В) Бузину

10. Шнурре — це:

А) Німецький мистецтвознавець

Б) Англійський дипломат

В) Французький посол

11. Хто показав малому Сивооку "заціловані вогнем дивні речі, що світилися барвами"?

А) Ягода

Б) Родим

В) Агапіт

12. Про кого з хлоп'ят сказано: "... знав лише по-чуття, що підносять людину над світом, не відав принижень, неправди, лукавства, заздрощів"?

- А) Борис Отава
- Б) Сивоок**
- В) Лучук

Гейм "Художня деталь"

1. Квітку якого кольору подарував Величці Сивоок? (Голубого).

2. Хто з героїв роману мав очі, мов "ліщинний горіх"? (Ягода).

3. А хто мав "око метке, як хижа риба"? (Ситник).

4. Про кого сказано: "Збігла і щезла"? (Про Величку).

5. У кого в очах жила "дикість та нескорена, нелякана, сизо-весела"? (У Ярославни).

6. А хто мав "погляд з-під брів, очі мов з туманів сивих, у незвіданій таємничості глибин"? (Сивоок).

7. До кого звертається Гордій Отава: "... тобі доведеться докінчувати те, що я почав багато років тому"? (До сина Бориса).

8. Про кого йдеться: "Одне око сіро-блакитне, а друге сіре, з брунатними цятками, якесь пістряве, з го-стрим, мало не вовчим блиском"? (Тая Зикова).

9. Скільки розділів у романі "Диво" П. Загребельного? (22).

10. Яке "воскове диво" і кому принесли вночі Сивоок і Гюргій? (Макет храму князю Ярославу).

Закінчити речення

1. "Той, хто хоче слухати історії, повинен озброїтися..." (терплячістю).

2. "Хто хоче жити, повинен..." (перемагати).

3. "Що ж то за держава, де талант беруть під..." (підозру).

4. "О князю Володимире, прости свого нерозумно-го..." (сина Ярослава).

5. "Деспотизм часто буває..." (усміхнений).

6. "А краса — лише в..." (неоднаковості).

7. "...коли чиниш добро, то не думай про це. Зазда-легідь обдумують лише..." (підлоти).

8. "Малодушша є лежати, коли можеш..." (підвес-тися).

9. "... привчений до солодкої отрути..." (книжної).

10. "І диво ніколи не кінчається, ..." (і не перево-дитьсья).

Прокоментуйте вислів

1. "Наслано всі нещастя для гартування духу. Чим більше ударів завдає доля, тим міцніше треба утверд-жуватися на землі".

2. "...християнство відкрило навстіж двері до ціло-го світу".

3. "...їжа, слава, багатство, краса, як весняний цвіт, приходять і щезають". Чи співвідноситься цей вираз П. Загребельного з афоризмом Г Сковороди: "Коли вдягаєш і прикрашаєш тіло, не забувай і про серце"?

4. "Нема нічого вищого за розум, бо розум — світло душі, а нерозум — тьма".

5. "Справжня історія — це історія творення, а не руйнування".

6. "І не наздогнали. Втекла. Заховалася між людь-ми. Народила сина від Сивоока. І син його — серед нас. Завжди з його талантом і горінням душі".

7. "Людина талановита нагадує квітку, яка піднімається найвище, її хочуть зрізати першою. А що ж інші квітки? А ті повиняться заздрощів, їм досить кра-си власної, іншої вони визнавати не хочуть".

8. "Сини йдуть або ж далі батьків, або й нікуди не йдуть, всяко буває".

9. "А грішні всі ми суть. Кожен народжується з біса-

ми і живе з ними, а до Бога йде все життя. Але ж чи дійде?"

10. "Все можна змінити: доми, одяганку, воям дати іншу зброю, напхати пельку заморськими наїдками і напитками, та душу народові не виймеш, не вставиш йому іншу, чужу".

Доведіть або спростуйте твердження

1. Собор Софії Київської — самобутній і неповтор-ний, бо увібрив у себе культуру Західної Європи, але водночас мислився глибоко національним, маючи в своїй основі і щось язичницьке. (Так).

2. "Диво" — "це доля споруди". (Ні, "Диво" — це до-ля таланту, "Первоміст" — "доля споруди").

3. Ярослав був сином князя Святослава. (Ні, син Володимира).

4. Софія Київська — головна вісь композиції рома-ну "Диво". (Так).

5. Творець собору задумувався над тим, яке ім'я напишуть на його могилі — Сивоок, Божидар чи Ми-хаїл. (Так).

6. Роман "Диво" має специфічну "триповерхову" композицію. (Так. Бо в ньому суміщаються три часоп-росторові площини).

7. Сивоок застерігає князя Ярослава: "Бійся посе-редності, о княже!". (Так).

8. Ярослав Мудрий — далекоглядний правитель, освічений книжник, який прагнув об'єднати і возвели-чити державу. (Так).

9. Князь Ярослав — жорстокий тиран з холодним серцем. (Так). Прокоментуйте: "Багато прочитав я книг, всі віки і всі народи там описані, скрізь було бага-то жорстокості, але тільки вона заводила народи до розквіту. Завжди, щоб держава могла розквітати й піднятися вище за всіх, народ повинен згодитися на деякі пожертви й нестатки. Сам він на це ніколи не піде, його треба примушувати".

10. Історія — не безликі події. Ми повинні бачити в ній Людину, вивчати найтонший порух її душі.

IV. Рефлексивно-оцінювальний етап

Приєм "Якби автор на цьому не ставив крап-ку..." (Версії учнів)

Приєм "Продовж речення"

Я зрозумів, що...

Я дізнався, що...

V. Домашнє завдання

1. Написати лист авторові або одному з героїв ро-ману "Диво".

2. Поміркувати над запитаннями (усно):

— Чим унікальна кінцівка роману "Диво"?

— Чому М.Слабошпицький стверджував: "Загребельного як автора історичних романів народив Загребельний-читач"?

— Чи має рацію М.Матіос, зазначаючи, що історичні романи П. Загребельного "перевернули уявлення про минуле, змусили робити проєкцію на сьогодення і по-вернути відчуття причетності до творення історії сьо-годнішньої"?

— Як ви розцінюєте слова П. Загребельного, який, виступаючи публічно з лекцією в Національному університеті "Киево-Могилянська Академія", підкреслював стосовно нинішньої національно-державної си-туації: "... своєрідним тілом народу норовить стати держава в особі її керманичів, а душа — це всі ми, з нашим розумом, із нашими пристрастями, нашою не-повторністю і неповтореністю перед загрозами зовнішнього світу й хаосу, перед намаганням зруйну-вати, понижити гармонійність, даровану нам родом і природою, історією, Господом Богом чи ще не знани-ми вищими силами. Бережімо нашу душу!"?